

**GAVRIL TROTUȘAN –
MARE DEMNITAR AL MOLDOVEI ÎN PRIMA JUMĂTATE A
SECOLULUI AL XVI^{-LEA}**

*Mihai Bocancea, profesor gradul I
Lazăr Croitor, preot
sat. Părhăuți, com. Todirești, jud. Suceava*

Abstract: *Gavril Trotusan, one of the greatest boyars of Moldavia, from the first half of the 16th century, held high dignities during the reign of several waiwodes. In 1500, Stefan the Great and the Holy appoints him sword bearer, during the reign of Bogdan 3rd (1504 - 1517) he fulfills the position of treasurer as of 1506 and then that of great treasurer. The same ruler awards him the dignity of great bailiff in 1515, being one of the few literate boyars. In 1523 Stefanita Voda (1517 - 1527) removes him from the Ruling Council after the rebellion of the boyars from the same year. During the first reign of Petru Rares he is again appointed in the Ruling Council, being the second councilor. Stefan Lacusta awards him the position of great bailiff.*

He had control over several villages near Suceava, the capital of Moldavia, having his manor house in Parhauti, Suceava County, today. He was a good and faithful Christian, a proof being the fact that he built in Parhauti the stone church with the name of „Sunday of all Saints”, he made several donations to the churches and the monasteries, he repaired the defense walls and the monastery cells from Pantocrator Monastery on Mount Athos, where he built a well too. He was part of the political events of that time, getting a vast experience after 40 years of high dignities, during which the rulers he served called him in most of the documents: „our most honest and faithful boyar”, „our most faithful Trotusan bailiff” etc.

It is supposed that through the family of his infant child he was related to Stephen the Great and Holy's mother. He grew distant from Petru Rares, who during his second reign, punished Gavril Trotusan and other high boyars by beheading them in the city of Roman on the 11th of March 1541. The whereabouts of his tomb are not known.

Între marii boieri ai Moldovei, care au îndeplinit un șir lung de ani înalte dregătorii și au făcut parte din sfatul domnesc (aproape 40 de ani), Gavril Troțușan ocupă un loc important.

În documentele vremii, numele său apare în mai multe forme: Troțușanu, Troțușan, Totrușan, Totrușanu, Tutrușan. Se presupune că ar fi originar de pe valea Troțușului, probabil din Târgu Troțuș.

Bunicul său a ridicat o biserică la Borzești [1], iar tatăl său, se crede că a luptat alături de Ștefan cel Mare în bătălia de la Războieni (1476).

În biserica de piatră din Părhăuți, ctitorită de Gavril Troțușan, una dintre pietrele de mormânt este a lui Anjinco Vameșul, despre care N. Stoicescu presupune că a fost tatăl lui Gavril Troțușan [2]. Alți cercetători sunt rezervați privind acest grad de rudenie, chiar și cu cel de tată vitreg.

Maria Magdalena SZEKELY în lucrarea *Sfetnicii lui Petru Rareș* (pag. 423), făcând studii aprofundate, trage concluzia că Anjinco Vameșul, originar de pe Valea Troțușului, a fost cu adevărat părintele lui Gavril Troțușan, iar jupâneasa lui, Maria, era descendentă din familia lui Fădur Parhovschi, boierul care a stăpânit satul Părhăuți.

Așa se explică mormântul lui Anjinco Vameșul în biserica de lemn de la Părhăuți și apoi strămutarea acestuia în biserica de piatră. Dacă Anjinco a fost vameș la Troțuș și dacă mama lui Ștefan cel Mare era originară de pe acele meleaguri, este posibil ca panul Gavril Troțușan să fi fost înrudit cu familia domnilor Moldovei, pe filiera mamei lui Ștefan cel Mare. De aceea implicarea în răscoala boierilor din 1523, nesupunerea față de Petru Rareș din 1538 și alăturarea față de Alexandru Cornea în 1540 poate fi socotită ca o expresie a dreptului său, conferit de înrudirea cu domnia țării (cf. Maria Magdalena SZEKELY).

Fig. 1. Gavril Troțușan. Detaliu din tabloul votiv de la biserica din Părhăuți.

Fig. 2. Gavril Troțușan în viziunea realizatorului Emisiunii „Restaurare”, realizată de TVR 1.

A fost căsătorit cu Ana, fiica cea mai mică a lui Luca Arbure. Încă de la sfârșitul domniei marelui voievod Ștefan cel Mare, a început să îndeplinească importante dregătorii, în primul rând, cea de spătar(al doilea sau al treilea) (1500-1503). În această calitate, a fost trimis la Brașov, pentru a cumpăra anumite mărfuri de trebuință pentru curtea domnească. Spătarul Gavril Troțușan a primit o scrisoare de la voievodul Moldovei, care îi roagă pe brașoveni să ajute trimisul său în misiunea ce o avea de a cumpăra scări de șa, arme și funii și să-l scutească de vamă, ceea ce ar arăta că era un priceput negociator, dar și un cunoscător de armament (cf. N. GRIGORAȘ).

Domnul Moldovei s-a adresat brașovenilor printr-o scrisoare, scrisă la 13 septembrie 1501, după cum urmează: „Io Ștefan voievod din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovlahiei, scrie domnia mea prietenilor domniei mele, birăului și tuturor bătrânilor din Brașov.

Iubiți și buni prieteni, Domnia noastră știți că a trimis acolo la domnia voastră pe credinciosul nostru boier, pe dumnealui Troțușan spătarul, cu marfă de-a noastră, ca să cumpere de acolo ce ne este de trebuință. De aceea ne rugăm de domnia voastră

să-i fiți cu toții de ajutor și să nu ne luați vamă, căci eu sunt al vostru pe viață și bucuros voi face pe voia voastră oricare ar fi voia voastră”[3].

Din 14 februarie 1506 devine vistiernic în subordinea marelui vistiernic Isac. După Isac, Gavril Troțușan ajunge mare vistiernic și rămâne în această dregătorie până la 21 decembrie 1515 [4]. A fost numit în continuare, de către Bogdan al III-lea, în dregătoria de mare logofăt, menținându-se în această funcție până la 25 martie 1523, în timpul lui Ștefăniță Vodă, când a fost înlăturat din Sfatul Domnesc al Moldovei, dintre dregători [5] și închis, fiind socotit tulburător de pace între Moldova și bistrițeni. Menționăm că după răscoala boierilor din 1523 împotriva lui Ștefăniță, pe lângă alți boieri implicați în acest eveniment, se pare că a fost și Gavril Troțușan, care s-a refugiat la Bistrița, unde l-a folosit pe un anume Toma Aurarul pentru a provoca dezbinare între Bistrița și Moldova. Bistrițenii au întrerupt legăturile comerciale cu moldovenii, din cauza lui Toma, omul logofătului Troțușan [6]. Au fost închiși amândoi la 8 septembrie din acel an, dar domnitorul l-a iertat, fiindcă nu i s-a putut dovedi vinovăția, scoțându-l din închisoare pe Gavril Troțușan, însă fără a-l mai include în Sfatul domnesc. Se crede că s-a retras la moșiile sale de unde a revenit în viața politică în 1530 în timpul primei domnii a lui Petru Rareș când apare din nou în Sfatul domnesc, fără titlu, fiind al doilea consilier domnesc (din 22 august 1520 până în septembrie 1537). Din 24 mai 1539 până în martie 1541, a fost din nou mare logofăt [7] în vremea lui Ștefan Lăcustă.

Nesupunerea față de turci a lui Petru Rareș, neplata birului, intențiile acestuia de a lupta împotriva acestora, l-au făcut pe sultanul Soliman Magnificul (1520-1566) să-și îndrepte privirea împotriva Moldovei.

În 1538, când voievodul încearcă să lătească hotarele țării și să ridice prestigiul Moldovei s-a trezit dușmănit de toți vecinii și de unii dintre marii boieri.

Acest moment hotărâtor pentru situația Moldovei și a lui Petru Rareș este descris și de istoricul Ștefan S. Gorovei: *„O parte din boieri, în frunte cu bătrânul logofăt Troțușan – care în 1523 abia scăpase de sabia gădelui și pe care, totuși, Rareș îl păstrase în fruntea sfatului, ca pe unul din cei ce slujise și pe Ștefan cel Mare – și cu Mișu, portarul Sucevei, au arătat domnului că nu poate fi vorba de o luptă, „că nu se poate spera un ajutor” de nicăieri, întrucât „norocul și-a întors fața de la noi”, și că singura soluție ar fi împăcarea cu turcii. Domnul nu a fost de acord cu cele propuse și în consecință și-a pierdut tronul. După fuga lui Petru Rareș, sarcina grea de a trata cu sultanul încheierea păcii fără a știrbi vechile drepturi ale Moldovei a revenit lui Gavril Troțușan și lui Mișu, portarul de Suceava. Ei au mers în tabăra lui Soliman pentru a stabili condițiile împăcării și dacă Moldova nu a fost atunci transformată în pašalâc înseamnă că cei doi au știut ce, cum și cât să trateze. Impresia lăsată turcilor nu a fost dintre cele mai bune, ceea ce înseamnă că nu s-a comportat umil, ca niște învinși în fața învingătorului, de aceea cronicarul turc i-a numit că sunt „răi din fire”*(cf. Maria Magdalena SZEKELY p. 432-433).

În perioada când Petru Rareș a pierdut domnia (1538-1541), Gavril Troțușan și alți boieri au fost de acord ca pe tronul Moldovei să fie aduși domni fie de către turci sau de marii boieri. Astfel a fost Ștefan Lăcustă, trădat de aceiași boieri care la început au fost de acord cu el. Despre Ștefan Lăcustă se știe că s-a născut la Constantinopol,

unde a trăit până la 25 de ani, fiind protejatul oficial al Porții. El a venit cu expediția turcească, organizată împotriva lui Petru Rareș, sub numele turcesc de Cetne. Acesta de dragul domniei, obligat de turci, a cedat unele părți din țară sultanului, între care cetatea Tighina cu olatul dimprejur. Marii boieri văzând situația creată au început să regrete ceea ce au făcut, fapt pentru care l-au ucis.

Alt domn sprijinit de aceiași boieri a fost Alexandru Cornea (decembrie 1540 – februarie 1541), lângă care au rămas, fiind împotriva lui Petru Rareș, când acesta a venit în a doua domnie. Vasile Cărăbiș, în lucrarea „*Un domn al Moldovei Alexandru Vodă-Cornea*” din 1946, consideră că în împrejurările tragice în care se afla țara, o parte din boierii devotați lui Rareș, pentru a salva interesele țării, cu bune intenții au trebuit să-l părăsească și să ducă o politică alături de turci. Logofătul Gavril Troțușan, bătrân demnitar, cunoscător al relațiilor politice, împreună cu alți boieri, dacă este să ne luăm după același autor au văzut în Alexandru Cornea un demn urmaș „*al marilor voievozi*” și de aceea ei s-au alăturat acestuia.

Cu toate că la intrarea în țară, în a doua domnie, Petru Rareș a jurat înaintea mitropolitului că va ierta pe toți cei care s-au făcut vinovați de pierderea tronului, prin trădare, fapt care nu a fost valabil pentru Gavril Troțușan și alți dregători care și-au pierdut capul în cetatea Romanului, la 11 martie 1541, fiind socotiți *hicleni* (trădători), din porunca domnitorului. Prin lichidarea lui Gavril Troțușan, care se înrudea cu familia Mușatinilor, socotit prea periculos, Petru Rareș a dorit să-și asigure o domnie liniștită, fără spaima permanentă a înlocuirii. Mi se pare că aceasta este o direcție pe care s-ar putea merge în viitor, pentru a căuta explicații complicatelor întâmplări din anii 1538-1540(cf. Maria Magdalena SZEKELY).

Am menționat cele de mai sus deoarece atunci când a îndeplinit unele dregătorii, începând din vremea lui Ștefan cel Mare și până la Petru Rareș (în timpul primei domnii) a fost trimis în misiuni importante sau a asistat ca martor la întocmirea unor importante documente ale cancelariei domnești, de danie sau de vânzare.

În încheierea acestor documente, atunci când a îndeplinit funcția de logofăt, domnul Ștefăniță Vodă a folosit pentru Gavril Troțușan următoarea formulă: „*pentru mai mare întăritură a tuturor celor de mai sus scrise am poruncit credinciosului și cinstit boierului nostru, dumisale Troțușanul să scrie și a noastră pecete către această carte să o lege*”[8]. Alteori domnul îl numea „*credinciosul nostru boier jupân Troțușan logofăt*”[9], „*cinstitul și credinciosului boierului nostru*” sau „*credinciosul nostru pan Troțușan logofăt*”. În această calitate pe multe dintre actele de cancelarie emise de voievozii Moldovei se menționează că „*a pus pecetea domnului*” sau că „*Troțușan logofăt a atârnat pecetea*”[10].

Una dintre cele mai importante informații despre Gavril Troțușan o găsim în documentele emise de Ștefăniță Vodă, la 20 decembrie 1519 în care se specifică în încheiere: „*... poruncit-am credincios boierului nostru Troțușan logofătul, să scrie și către adevărata cartea noastră această pecete a noastră să o lege*” și cel din 1522, prin care voievodul scutește Mănăstirea Putna pentru trei majă de pește primăvara și trei majă de pește toamna, de vamă, care le aducea de la Dunăre. Documentul se încheie în felul următor: „*A scris și legat pecetea Troțușan logofăt*”[11]. Gavril

Trotușan era printre puținii cunoscători de carte ai acelor timpuri și în primul rând al limbii slave.

Fiind mare boier și îndeplinind importante dregătorii a cumpărat în apropierea Sucevei (reședința Moldovei) mai multe sate, pe rând, – ce făceau parte dintre „*satele înfloritoare care se aflau în preajma Sucevei, capitala*”[12] – între care și satul Părhăuți, unde și-a stabilit reședința, construind curtea boierească și apoi biserica, cu hramul *Duminica Tuturor Sfinților*, ca loc de închinare și necropolă pentru familia sa, în 1522. Înainte de a zidi biserica, dăruiește Mănăstirii Voroneț (1516) un prețios epitaf iar înainte de a o zugrăvi, el ctitorește la Muntele Athos, la Mănăstirea Pantocrator, o fântână și niște chilii (Doina MÂNDRU, istoric).

Fig. 3. Biserica din Părhăuți, ctitoria lui Gavril Trotușan.

Fig. 4. Epitaful dăruit de Gavril Trotușan Mănăstirii Voroneț.

Istoricul rus Porfirie Uspenski nota în 1877 „*nici un popor nu a făcut atâta bine pentru Athos, cât au făcut românii*”. Ajutoarele pentru Sfântul Munte încep în secolul al XIV-lea și continuă până la Alexandru Ioan Cuza [13]. „*Mănăstirea Pantocrator*” de pe muntele Athos din Grecia (fig. 5) a fost întemeiată în anul 1357 și are hramul „*Schimbarea la Față a Mântuitorului*”. După căderea Constantinopolului, în 1453, în mâinile turcilor, mănăstirea a fost ajutată de mai mulți domni și demnitari români. Printre aceștia se numără și marele boier Gavril Trotușan, care a avut contribuții importante în repararea zidurilor de apărare, construcția unor chilii și a unei fântâni (fig. 6). În 1698, Ion Comnen, care a fost în pelerinaj la Sfântul Munte scrie lucrarea Proschinatarul Sfântului Munte Athos, care a fost tipărită în 1701, în care sunt prezentate ajutoarele românești date Sfântului Munte Athos. Când a fost prezentată Mănăstirea Pantocrator, între altele nota „*zidul de apărare din afară fiind dăruit în mai multe părți din cauza vechimii, l-a reînnoit marele logofăt Barbu și Gavril (Trotușan, n.n.) din Țara Românească (corect din Țara Moldovei, n.n.), sfetnici cinstiți și evlavioși în cele divine*”[14]. Într-o altă scriere se arată că Gavril Trotușan a zidit chiliile mănăstirii, cum reiese din inscripția păstrată pe o placă de marmură în mijlocul arcadelor din fața katolikonului, deasupra unei fântâni, placă ce a fost reîntrebuințată

într-o clădire nouă, în care inscripție se vorbește de cheltuiala și truda pentru fântâna aceasta și chiliile acestea a preacinstului boier Gavril Troțușan, mare logofăt al

Fig.5. Muntele Athos din Grecia, Mănăstirea Pantocrator în zilele noastre.

Fig. 6. Fântână de la Mănăstirea Pantocrator.

Moldo-Vlahiei, 7045 (1537) [15]. Despre contribuția la Mănăstirea Pantocrator a lui Gavril Troțușan a scris și englezul Paul Rycant în anul 1679: „O inscripție pe o placă de marmură aflată în aripa apuseană a mănăstirii și în fața ușii apusene a pronaosului” indică următoarele „7045 (1537) zidul exterior și aducerea apei acesteia de către actualul demnitar domnul Gavrilă Trușianu (corect Troțușan, n.n.) și Barbu mare logofăt al Moldovei”[16]. Deci se confirmă că zidul exterior al mănăstirii și aducerea apei potabile în aceasta s-a datorat celor doi demnitari români, Gavril Troțușan și Barbu, despre care se crede că a fost unul dintre marii bani ai Craiovei.

Prin documentul din 4 martie 1507, vistiernicului Gavril Troțușan i se confirmă că acesta a cumpărat de la descendenții vistiernicului Onișor și ai fratelui acestuia, Bâzdăgă, satul Berindești pe gura Costânei, ținutul Sucevei [17]. Se arată în acest act de vânzare și cumpărare că aceștia „au vândut dreapta lor ocină din dreptul lor uric, un sat la gura Costânei, anume Berindești și cu moara ce este pe Costâna, slugii noastre credincioase pan Gavril Troțușan, vistier, pentru șase sute zloți tătărești”[18].

A mai cumpărat satele „Costâna, la Gura Costânei, de partea asta a apei”,

Fig. 7. Fragmente de cahle, de la curtea lui Gavril Troțușan, descoperite „Pe Beci”. Se găsesc în colecția școlii.

satele Părhăuți și Todirești. Toate aceste posesiuni i-au fost confirmate de voievodul

Petru Rareș prin documentul din 7 martie 1531, emis la Vaslui: „Din mila lui Dumnezeu, noi Petru Voievod, domn al Țării Moldovei facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că acest credincios pan al nostru, Gavril Troțușanul, fost logofăt a slujit mai înainte sfântrăposatului părintelui nostru Ștefan Voievod, iar astăzi ne slujește nouă, drept și credincios.

De aceea noi văzând slujba lui drept credincioasă către noi, l-am miluit pe dânsul cu deosebita noastră milă, i-am dat și i-am întărit de la noi, în țara noastră, în Moldova, dreptele lui ocine și cumpărături și danii ale părintelui domniei mele Ștefan Voievod și ale lui Bogdan Voievod și de la nepotul de frate Ștefan Voievod satele: Parhovții, ce a cumpărat acest sat de la Sima și de la frații lui, de la Ioan și de la Petre și de la Scedrica și de la Vasca, de la copiii lui Ivanco Parhovschi, nepoții lui Fădur Parhovschi și din privilegiul de mărturie, ce a avut de la străbunicul domniei mele Alexandru Voievod. Și satul de la Gura Costânei, anume Berindești cu moară, ce a cumpărat acest sat de la Marica, fiica lui Alb și rudele ei. Și satul, pe Soloneț, anume Todireștii... de la Marena, fiica lui Fădur Pițurcă, de la nepoata lui Toader Badevici și din privilegiul ce a avut de la străbunicul nostru, de la Alexandru Voievod”[19].

Tot în acest document al lui Petru Rareș se arată că Gavril Troțușan a stăpânit și satul Costâna „pe care i l-a luat acest sat părintele domniei mele Ștefan voievod”, precum și satul Dumbrăvița, mai jos de Baia și via, ce este la Cotnari.

Satul Costâna nu mai apare în întregime în proprietatea lui Gavril Troțușan, deoarece Ștefan cel Mare a dăruit jumătate din acesta Mănăstirii Sfântul Ilie. Această danie a fost întărită de Petru Rareș prin uricul din 21 aprilie 1546, prin care se spune: „că partea de jos a satului a fost a noastră din veci, ca să fie a sfintei mănăstiri, unde este hramul Sfântul Ilie, dreaptă ocină cu toate veniturile... și hotarul acelei jumătăți de sat cu mori este jumătate din tot satul Costâna”[20]. Se cuvine remarcat faptul că Troțușan și-a constituit, prin cumpărare, un frumos domeniu tocmai în zona Sucevei. Cum legătura nu s-a făcut prin tatăl său, este de presupus că mama sa Maria, cobora din vechi proprietari în zonă și era înrudită cu alții, poate cu aceia de la care avea să cumpere satele [21]. Mai stăpânea Iasnovețul în ținutul Orhei, dăruit de Ștefan cel Mare lui și vameșului Anjincu [22]. La 24 mai 1539, Ștefan Lăcustă, domnul care a urmat după Petru Rareș, a confirmat în proprietatea lui Gavril Troțușan o moară pe Toplița pe care a cumpărat-o cu 100 de zloți și apoi a donat-o Mănăstirii Moldovița „pentru sufletul său”[23].

Satul Soloneț a fost cumpărat la 17 ianuarie 1517 de Luca Arbure. În felul acesta cei doi mari boieri și mari dregători, socru și ginere, Luca Arbure și Gavril Troțușan se învecinau cu proprietățile lor.

După cum am arătat mai sus Gavril Troțușan a ridicat curte boierească la Părhăuți, de fapt în partea de S-E a satului medieval, între satele Părhăuți, Costâna și Berindești. Astăzi locul, unde se afla curtea boierească, este cunoscut sub numele „Pe Beci”. Credem că era una dintre clădirile impunătoare ale vremii respective, cu multe acareturi și beciuri mari, din moment ce între localnici se spune și astăzi, că în acel loc se găsesc fostele beciuri ale lui Gavril Troțușan.

Pe lângă locuitorii satelor, pe care le stăpânea Gavril Troțușan, a mai avut și robi tătari, întăriți printr-un uric de la Ștefăniță Vodă [24].

Bibliografie

1. **IORGA N.** *Istoria Bisericii Românești*, vol. I, Editura Ministerului de culte, 1928, p. 108;
2. **STOICESCU N.** *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 332;
3. **BOGDAN I.** *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 446;
4. **STOICESCU N.** p. 332;
5. Ibidem, p. 332;
6. **URSU Horia I.** *Moldova în contextul politic european (1517-1527)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 84-85;
7. **STOICESCU N.** Op. cit., p. 332;
8. **BALAN T.** *Documente bucovinene*, vol. I, 1507-1563, Institutul de arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, 1933 , p. 24;
9. **BALAN T.** Op. cit., p. 15;
10. *Din tezaurul documentar sucevean, 1393-1849*, București, 1983, p. 58;
11. Op. cit., pag. 58;
12. **IORGA N.** *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 35;
13. **DURĂ I.** , preot prof. dr. *Românii și Athosul*, Bârda, Editura „Cuget Românesc”, 2002, p. 43;
14. **DURĂ I.**, preot prof. dr. Op. cit., p. 62;
15. Ibidem, p. 62;
16. Ibidem, p. 140;
17. **BALAN T.** Op. cit., vol. I, p. 1;
18. *Documentele privind Istoria României, veacul XVI, A, Moldova*, vol. I (1501-1550), Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953, p. 64;
19. Op. cit., pp. 326-328;
20. **BALAN T.** Op. cit., vol. I, p. 40;
21. **SZEKELY Maria Magdalena.** *Sfetnicii lui Petru Rareș – Studiu prosopografic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2002, p.424;
22. **GRIGORAȘ N.** *Biserica Părhăuți, ctitoria marelui logofăt Gavril Troțușan*, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LII (1976), 5-6, p. 21;
23. **GRIGORAȘ N.** Op. cit., p. 22;
24. **SZEKELY Maria Magdalena.** Op. cit. p. 436.